

Stelsel sociale zekerheid behoudt publieke steun dankzij ‘polder’

Samenvatting en conclusies

De brede steun in de bevolking voor de verzorgingsstaat, moet niet misverstaan worden als verzet tegen de versoering van voorzieningen en de liberalisering van de laatste decennia. Nederlanders zijn bereid solidair te zijn, maar verbinden hier duidelijke voorwaarden aan. De uitkeringsgerechtigde moet buiten de eigen schuld in deze positie zijn geraakt en voldoen aan de gestelde verplichtingen. Daarnaast wordt van de overheid verwacht dat zij zich voldoende inspant om fraude tegen te gaan. Het basisidee voor de verzorgingsstaat is verplichtende wederkerigheid, oftewel: voor wat, hoort wat.

De veranderingen in het hanteren van sociale risico's worden gedragen door werknemers, bedrijven en vakbonden. De bestaande instituties van de Nederlandse verzorgingsstaat, zoals het stelsel van sociale zekerheid of het stelsel van collectieve arbeidsovereenkomsten, staan aanpassingen aan een veranderende arbeidsmarkt niet in de weg, maar blijken ze vaak mede mogelijk te maken.

Uitvoering

Prof. dr. R.J. (Romke) van der Veen
Faculteit Sociale Wetenschappen
Erasmus Universiteit
Rotterdam

Naam onderzoek

Arbeid, bedrijf en sociale zekerheid

Looptijd: maart 2006 tot begin 2012

Inhoudsopgave

1. Belangrijkste resultaten
2. Aanbevelingen voor de toekomst
3. Waarom was dit onderzoek nodig?
4. Methode informatieverzameling
5. Belangrijkste publicaties

---

1. Belangrijkste resultaten

De publieke opinie over de verzorgingsstaat valt in twee dimensies uiteen. De eerste heeft vooral betrekking op de herverdeling van inkomen. Hierbij is in de bevolking een klassieke links-rechts tegenstelling zichtbaar. Links georiënteerde mensen willen ruimere voorzieningen, terwijl rechts juist minder royaal wil zijn.

De bevolking is echter veel minder verdeeld als het gaat om de uitgangspunten van het stelsel. Het basisidee is dat onderlinge solidariteit wenselijk is, maar dat hier wel duidelijke voorwaarden aan gesteld moeten worden. Er dient sprake te zijn van verplichtende wederkerigheid. *You scratch my back, and I'll scratch yours*. Het overheidsbeleid van de laatste decennia, dat zich kenmerkt door versobering, liberalisering, activering en het tegengaan van misbruik wordt breed gedragen door de bevolking.

1.1 Recht op uitkering is afhankelijk van persoonlijke verdienste

De brede steun van de bevolking voor de verzorgingsstaat wordt soms uitgelegd als een tegenstem tegen het gevoerde restrictieve beleid, waarbij de hand op de knip wordt gehouden. De bevolking blijkt echter vooral het idee te ondersteunen dat mensen niet 'zomaar' een uitkering zouden moeten krijgen. Het moet iets zijn dat je verdiend hebt. Er bestaat een breed draagvlak voor collectief georganiseerde sociale zekerheid voor mensen die als verdienstelijk worden gezien, omdat zij veel hebben bijgedragen of omdat zij niet zelf schuld dragen voor hun afhankelijke positie, bijvoorbeeld omdat zij oud zijn of doordat hun gezondheid het laat afweten. Ook is er meer steun voor uitkeringen aan mensen die wat betreft identiteit lijken op de personen van wie solidariteit wordt verwacht.

1.2 Soepele aanpassing door overleg vakbonden en bedrijfsleven

De wisselwerking tussen het formele sociale zekerheidstelsel en het CAO stelsel zorgt ervoor dat onze maatschappij flexibel in kan spelen op veranderingen. In het overleg tussen vakbonden en het bedrijfsleven, worden nieuwe sociale risico's afgedekt en wordt de versobering van de verzorgingsstaat ten dele gecompenseerd. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om zaken als re-integratie, kinderopvang en scholing. Deze manier van omgaan met sociale risico's zorgt voor een soepel aanpassingsmechanisme dat sociale tegenstellingen hanteerbaar maakt.

1.3 Beleid en publieke opinie

In een democratie is het niet verrassend dat het beleid op het gebied van een centraal thema als sociale zekerheid niet erg afwijkt van de publieke opinie. De beïnvloeding kan daarbij twee kanten opgaan. Als het gaat om al bestaande voorzieningen, blijkt de publieke opinie het bestaande beleid – met enige vertraging – te volgen. De veranderingen in de WAO kunnen als voorbeeld gelden. Hier was veel verzet tegen, maar de veranderingen worden uiteindelijk toch geaccepteerd. Als het echter gaat om nieuwe ontwikkelingen, zoals ouderschapsvoorzieningen en kinderopvang, dan zijn de belangen nog niet verknoopt met het bestaande stelsel en is er meer ruimte voor het zich ontwikkelen van een publieke opinie. In deze gevallen blijkt het beleid de opinie te volgen.

1.4 Moderne werknemer wil niet alle risico's individueel dragen

Moderne werknemers die werken als zelfstandige of met een flexibel arbeidscontract, zouden het op prijs stellen om via het stelsel van sociale zekerheid het risico op ziekte, arbeidsongeschiktheid en ouderdom af te dekken. De veronderstelling dat deze groep meer behoefte heeft aan individuele verantwoordelijkheid in het omgaan met dit soort risico's, blijkt alleen te gelden voor risico's die men naar eigen gevoel kan beheersen, zoals werkloosheid. Het is overigens niet bekend of deze risico-inschatting onder invloed van de economische crisis is veranderd.

1.5 Grote beloningsverschillen, maar goede bescherming van zwakkeren

De globalisering van bedrijven heeft een gedifferentieerder effect op het arbeidsbeleid van bedrijven dan vaak wordt beweerd. Internationale bedrijven onttrekken zich niet aan nationale regelgeving die de zwakkeren op de arbeidsmarkt beschermen. De gevreesde *race to the bottom* blijft daardoor deels uit. Hier staat tegenover dat er bij de bovenlaag van het personeel wel sprake is van een *race to the top*. De beloningsverschillen nemen daardoor toe. Ook wordt het arbeidsbeleid van bedrijven meer instrumenteel, in de zin dat primaire doelstellingen als winst, continuïteit en innovatie steeds centraler staan in het beleid van multinationals.

1.6 Collectieve actieprobleem employability goed hanteerbaar te maken

Het bevorderen van *employability* van werknemers heeft grote collectieve voordelen, maar voor individuele bedrijven is het gunstig zich aan collectieve inspanningen ten behoeve van *employability* te onttrekken. Voor hen heeft het geen zin in werknemers te investeren, die vervolgens bij een ander bedrijf kunnen gaan werken. Dit collectieve actieprobleem blijkt echter op verschillende manieren goed oplosbaar te zijn, bijvoorbeeld door mogelijkheden voor scholing in de CAO op te nemen. Ook de specifieke kenmerken van individuele bedrijven kunnen meewerken om het collectieve doel te bereiken.

2. Aanbevelingen voor de toekomst

2.1 Breed stelsel kan niet zonder activering

Een breed stelsel van sociale voorzieningen kan alleen op steun uit de bevolking blijven rekenen, wanneer het voldoet aan de breed gedragen norm van verplichtende wederkerigheid. Essentieel is de bijdrage die het stelsel levert aan de verwezenlijking van het idee dat mensen die voor zichzelf kunnen zorgen dat ook doen. Het verdient aanbeveling het activerend beleid te continueren, zeker om ook draagvlak te behouden voor uitkeringen en diensten aan mensen die zich in de publieke opinie minder verdienstelijk hebben gemaakt.

2.2 Meer controle politiek kan aanpassingsmechanismen bedreigen

Het organiseren van maatschappelijke samenspraak om sociale risico's door middel van CAO's of in het bedrijfsbeleid hanteerbaar te maken, heeft voor politici het nadeel dat het moeilijker is dingen naar eigen hand te zetten. Wanneer de rol van de staat in de sociale zekerheid groot is, kunnen politici meer zelf aan de knoppen draaien en de uitkomsten beïnvloeden. Het is de vraag of het voordeel van verstatelijking opweegt tegen het verlies van het soepele en goed functionerende aanpassingsmechanisme dat ontstaat door samenspraak.

2.3 Bouw op gevoel van rechtvaardigheid

De Nederlandse bevolking blijkt bereid ingrepen in het stelsel van sociale zekerheid te accepteren, zelfs als die ingaan tegen de eigen belangen. Voorwaarde daarbij is echter wel dat herkend wordt dat de onderliggende rechtvaardigheidsprincipes gehandhaafd blijven. Veranderingen in de sociale zekerheid dienen altijd moreel gerechtvaardigd te worden.

2.4 Sociale zekerheid kan bijdragen aan flexibele arbeidsmarkt

De flexibilisering van de arbeidsmarkt kan waarschijnlijk een forse impuls krijgen, door mensen met flexibele arbeidscontracten en zelfstandigen beter toegang te geven tot een collectief georganiseerd vangnet voor risico's die individueel niet beheersbaar zijn, zoals ouderdom, ziekte en arbeidsongeschiktheid. Hier bestaat een duidelijke behoefte aan.

2.5 Organiseer tegenwicht toenemende macht internationale bedrijven

De toenemende dominantie van aandeelhouderswaarde in het bedrijfsleven is niet een onvermijdelijk gegeven. Het blijft mogelijk op nationaal en supranationaal niveau randvoorwaarden op te leggen die de belangen van werknemers garanderen. De bereidheid om rekening te houden met dit soort randvoorwaarden is aanwezig bij internationale bedrijven. Omdat het supranationale niveau steeds belangrijker wordt, is hier een belangrijke rol weggelegd voor de EU.

3. Waarom was dit onderzoek nodig?

In de jaren negentig was voor het laatst een grootschalig opinieonderzoek gedaan, waarin de mening van het Nederlandse volk over het stelsel van sociale zekerheid was gepeild. Deze gegevens waren echter weinig recent. Bovendien was de geldigheid van de gegevens voor het huidige tijdgewricht twijfelachtig, vanwege de veranderingen die sindsdien hebben plaatsgevonden in het stelsel van sociale zekerheid, de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de internationalisering. Een nieuwe peiling was dus nodig. Verder is in dit onderzoek gekeken naar de opvattingen en praktijken van werknemers, werkgevers, bedrijven en vakbonden.

4. Methode informatieverzameling

De ruggengraat van dit project wordt gevormd door het uitgebreide opinieonderzoek uit 2006 onder ruim 2100 mensen. Alle deelprojecten hebben van deze data gebruik gemaakt. Daarnaast zijn aanvullend enquêtes gehouden, interviews afgenomen, is organisatieonderzoek gedaan bij vakbonden en bedrijven en is dossieronderzoek verricht.

5. Belangrijkste publicaties

In de eerstgenoemde publicatie komen de verschillende deelprojecten samen. In het Nederlandstalige boek is het centrale opinieonderzoek kernachtig beschreven.

- Van der Veen, R., Yerkes, M. & Achterberg, P. (2011) *The transformation of solidarity; Changing risks and the future of the welfare state*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Achterberg, P., Van der Veen, R. & Raven, J. (2010) *Omstreden solidariteit*. Amsterdam, Aksant.

Tekst: Ad Bergsma